

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Siyer Edebiyatı: Endülüs

Yakup Akyürek

İstanbul: Siyer Yayınları, 2023), 416 sayfa.

Kur'ân-ı Kerim'de "üsve-i hasene" olarak tanıtılan Hz. Peygamber'in hayatını, insanlarla olan ilişkilerini bilmek ve öğrenmek doğru İslam anlayışının oluşması için büyük bir öneme sahiptir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de "*Resûlullah'a itaat eden Allah'a itaat etmiş olur...*" buyurulmuştur. Bu doğrultuda Hz. Peygamber'in yaşantısını uygulama ve öğrenme gayretinin bir neticesi olarak ortaya çıkan siyer çalışmaları "siyeri nasıl öğrenmeliyiz ya da uygulamalıyız?" sorusunun somutlaşmış hali olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun neticesinde, İslam tarihinde Hz. Peygamber'i anmak, örnek almak, hatırlamak ve tanıtmak adına pek çok çalışma yapılmıştır. Klasik olarak yazılan bu çalışmaların bir bütün şeklinde görülmesi ve değerlendirilmesi elzemdir. Bu minvalde siyer alanında yazılan eserlerin ve uygulamaların günümüze taşınmasını doğru bir Peygamber algısına sahip olmak amacıyla gerekli gören Yakup Akyürek tarafından kaleme alınan *Siyer Edebiyatı: Endülüs* adlı eser, Endülüs üzerinden yola çıkarak siyer literatürünün ortaya çıkış serüvenine şahit olmak isteyenlere "siyer edebiyatı" tasnif teklifiyle birlikte önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu değerlendirmede genel manada "siyer edebiyatı" tasnifini yakından irdelemek, özel de ise Endülüs'teki ilmi ilerleyişi ve bu ilerleyişin neticelerini siyer literatürü çerçevesinde incelemek isteyenlere bir bakış açısı sunmak hedeflenmiştir.

Yakup Akyürek kaleme aldığı eserini "Önsöz", "Giriş", "Üç Bölüm", "Sonuç" ve "Ekler" şeklinde genel başlıklar olarak ele almaktadır. Bölüm başlıkları ise şu şekildedir: "Endülüs Siyer Edebiyatı'nın Oluşum Süreci", "Endülüs Siyer Edebiyatı'nda Umümi Siyerler" ve "Endülüs Siyer Edebiyatı'nda Tematik Siyerler". Her bir bölüm kendi içerisinde farklı sayıda alt başlıklardan oluşmaktadır.

Eserin “Önsöz” kısmında Akyürek, doğru peygamber algısının tespitinin, yazılan eserlerin bugüne taşınmasıyla ve bütün yönleriyle ortaya konulmasıyla mümkün olacağını ifade etmektedir. Bu izah yazarın eserini kaleme alma sürecindeki önemli etkenlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yazar, siyer alanındaki kaynakları “gelenek” vurgusu ile izah etmektedir. Müellifin özellikle altını çizmek istediği husus bu geleneğin aktarımının bir bütün halinde olması gerektiğidir. Böyle olduğu takdirde siyer öğreniminin İslamî ilimlerin ve Hz. Peygamber’in anlaşılmasına da fayda sağlayacağı vurgusu yapılmaktadır. Bu başlık altında yazarın bilhassa üzerinde durduğu ve eserin ismini oluşturan söz konusu coğrafyada siyer alanında yapılan çalışmaların incelenmesi neticesinde Endülüs’e ait bir siyer edebiyatının varlığının tespitidir. Dolayısıyla eser, siyer yazım geleneği ile bağı inşa etmekte ve ayrıca Endülüs merkezli bir Hz. Peygamber algısı oluşturmaktadır.

Eserin “Giriş” kısmı “Araştırmanın Amacı ve Önemi”, “Araştırmanın Metodu ve Kapsamı” ve “Kaynaklar ve Araştırmalar” başlıklarından oluşmaktadır. Akyürek Endülüs’te siyer edebiyatına yönelik çalışmaların siyer yazım geleneğine katkısını tespit etmeyi eseri yazmadaki önemli amaçlarından biri olarak ifade etmektedir. Ayrıca, Endülüs’teki sosyo-politik ortamın Endülüslü âlimlerin siyer edebiyatına dair yazımlarını etkilediğini vurgulayarak onların yazım serüvenine dair açıklamalar yapmaktadır. Bu doğrultuda Akyürek “... Endülüs toplumunun duygu dünyası neticesinde ortaya çıkan ve zamanla gelişim gösteren Hz. Peygamber algısındaki dönüşüm”e dikkat çekerek eserin bu evrilmeyi ele aldığını ifade etmektedir (s. 17). Yazarın, “Araştırmanın Kapsamı ve Metodu” başlığına geçmeden önce çalışma süresince cevabını aradığı soruları belirtmesi eserin mahiyetine dair okura geniş bir bakış açısı da sunmaktadır. Akademik camiada bir alana yoğunlaşmanın önemine her daim değinilmektedir. Bu minvalde Akyürek’in kaleme almış olduğu eser, okurlarına süreklilik arz eden bir çalışmanın nasıl olması gerektiğinin de ipuçlarını sunmaktadır. Nitekim, yazar, yüksek lisans çalışmasında ele aldığı müelliflerden biri olan Kelâî’yi (634/1237) ele alırken onun yaşadığı Endülüs’e ve oradaki siyer çalışmalarına dikkat kesildiğini ifade etmektedir. Endülüs sınırları içerisinde siyer alanında yazılmış çeşitli eserleri değerlendirmek maksadıyla eserini ele aldığını ifade eden Akyürek, Endülüs sınırları ifadesi ile ne anlatmak istediğini, kapsam dışı kalan âlim ve şehirlere yola çıkarak daha somut hale getirmektedir (s. 18). Akyürek eseri kaleme alma sürecinde her bölüm için literatür araştırmasına ve yazım yöntemine dair açıklamalarda da bulunmaktadır.

Eserin “Birinci Bölüm”ü olan “Endülüs Siyer Edebiyatı’nın Oluşum Süreci” başlığı, “Endülüs Siyer Edebiyatı” ifadesini anlamak ve anlamlandırmak amacıyla ele alınmaktadır. Başka bir ifadeyle çalışmanın arka planı bu kısımda incelenmektedir. Bu bölümün alt başlıkları incelendiğinde yazarın İslam tarihi

usulüne özet mahiyetinde kaynaklık teşkil ettiği görülmektedir. Nitekim “Endülüs Siyer Edebiyatı’nın Oluşum Süreci” başlığının alt tasnifi olan “Siyer Yazımında Sahâbe Dönemi”, “Siyer Yazımında Başlangıç Dönemi Âlimleri”, “Siyerin Tedvin Dönemi” ve “Siyer Yazımında Tasnif Dönemi” kısımları bu durumun en açık ifadesidir. Ancak Akyürek’in ele aldığı gelişim süreci, literatürde İslam tarihi alanı olarak ifade edilse de o bunu “siyer” başlığı altında ele alarak ayrı bir disiplin dalı hüviyeti kazandırmak istemektedir. Nitekim yazarın eserini “Siyer Edebiyatı” olarak isimlendirmesi de bu vurgunun bir tezahürüdür. Yazar bu kısımda siyer yazımıyla ilgili bugüne kadar yapılmış çalışmaların bir derlemesi ve değerlendirmesini de sunmaktadır. Böylece çalışmanın yazılma sürecine kadar yapılan araştırmalar yazar tarafından bir bütün olarak ele alınmakta ve alanda çalışma yapacak yeni araştırmacılara kaynaklık etme anlamında önem arz etmektedir. Yazarın siyer literatürüne dair verdiği bilgilerin bir diğer amacı da ilk dönem müelliflerinden sonra devam etmeyen, belirli eserlerle tamamlanmış bir siyer algısının önüne geçmektir. İlerleyen bölümlerde Endülüs’te gelişen siyer literatürünü de bu algıyı değiştirmek istemesinin sebebi olarak görmek mümkündür. Ayrıca yine birinci bölümün alt başlıklarında ele aldığı meselelerin nasıl bir gaye ile seçildiğine değinmektedir. Söz gelimi Endülüs toplumunun sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgi vermesinin sebebinin bölgenin ihtiyaçları neticesinde oluşan Hz. Peygamber algısına ulaşmak ve bu doğrultuda da siyer yazımının evrildiği süreci değerlendirmek şeklinde açıklamaktadır. Yazar birinci bölümün son başlığından yola çıkarak ikinci ve üçüncü bölümleri tasnif ettiğini açıklayarak birinci bölümün eseri anlama ve anlamlandırma noktasındaki önemine dikkatleri çekmektedir. Eserin hazırlığına ve çalışılmasına yönelik bu izahların akabinde yazar hangi kaynaklardan ne denli faydalandığına değinerek akademik sahada özellikle de siyer alanında çalışma yapmak isteyenlere önemli bir yol haritası da sunmaktadır. Önemli olan bir diğer mesele de “Endülüs Siyer Edebiyatı’nın Oluşum Süreci” başlığının alt tasnifi olan “Siyer Yazımında Tasnif Dönemi” kısmında aktarılan müelliflerden, eserleri Endülüs’e ulaşanların anlatıldığı ifade edilerek eserin İslam tarihi usul eserlerinden ayrışan yönü vurgulanmaktadır. Yazar bahsi geçen müellifler hakkında önemli tespitlerde de bulunmaktadır. Nitekim Endülüs siyer literatürü açısından önemi haiz olan Süleyman b. Tarhân et-Teymî’nin (ö. 143/761) yakın dönem tarihçileri tarafından ele alınmadığı eleştirisini yaparak ona isnad edilen megâzî eserinin varlığını dile getirmektedir. Yazar birinci bölümün “Sosyo-Politik Sürecin Endülüs Siyer Edebiyatı’na Etkisi” başlığını yazma gerekçesini, Endülüs’teki ilmi birikimin yalnızca siyasi tarihe değinmekle ele alınamayacağı şeklinde açıklamaktadır. Dolayısıyla müellif özel manada Endülüs siyer yazıcılığının ilerleyişini daha iyi anlamak için bölgenin sosyo-politik sürecini bilmenin önemli olduğu vurgusunu yapmaktadır. Bu minvalde yazar “... yetişen âlim profiline keyfiyeti,

toplumun hangi kesimlerden oluştuğu, mezhepçiliğin etkileri, iktidarların alimler üzerindeki tesiri vb.” şeklinde açıkladığı meseleleri tespit etmek için bu başlık altında iki ayrı tasnife gitmektedir: “Endülüs Sosyo-Politik Ortamının Şekillenmesinde Mâlikiliğin Rolü” ve “Sosyo-Politik Ortamın Siyer Edebiyatı'nın Gelişmesindeki Rolü”.

İlk kısımda Akyürek Mâlikiliğin Endülüs'te yaygınlık kazanmasının nedenleri hakkında ortaya çıkan mezhep tartışmalarını, eleştiriye tabi tutuldukları noktalarla birlikte okura sunmaktadır. Bu doğrultuda yazar bu kısımda Mâlikiliğin Endülüs'te nasıl yer bulduğu sorusuna cevap aramaktadır. İkinci kısımda ise siyasi otoritelerin penceresinde gelişen ve değişen ortamın Endülüs'teki siyer edebiyatına etkisi incelenmektedir. Örneğin yazar, iktidarda olan II. Abdurrahman zamanında Abbasilere gösterilen yakınlık ile birlikte Bağdat'taki ilmî birikim için rihleler yapıldığını ve aynı zamanda o bölgeden de Endülüs'e ilim akışının başladığını izah etmektedir. Akyürek'e göre Endülüs Siyer Edebiyatı'nın oluşmasındaki önemli etkenlerden biri olarak görülen siyasi ilerleyişin Endülüs Emevî Devleti'nin yıkılmasıyla evrildiği nokta, bölgenin siyer yazımındaki yönelimini belirlemekte ve siyer yazımı açısından da bir kırılmayı temsil etmektedir. Nitekim yazar bu yıkılışın Hristiyan hakimiyetini engellemek ve cihad anlayışı oluşturmak adına dönemin âlimlerini birlik çağrısı yapmaya sevk ettiğini; bu durumun bir neticesi olarak da Müslümanların durumlarını Hz. Peygamber'e arz etmeleri şeklinde bir oluşumun başladığını ifade etmektedir. Bu oluşum Akyürek tarafından siyer edebiyatında “... yeni bir türün ortaya çıkması...” olarak izah edilmektedir.

Birinci bölümün bir diğer başlığında ise müellif, “Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinin Endülüs Siyer Edebiyatı'na Etkisi”ni incelemektedir. Akyürek bu başlık altında eğitim faaliyetleri özelinde Endülüs'teki dil öğrenimine verilen önem üzerinde durmaktadır. Bu doğrultuda yazar eserin mahiyetiyle irtibatlı olarak dil eğitiminin siyere olan katkısını zikretmektedir. Nitekim yazar siyeri ders olarak okutma gayesinin eserleri muhtasar hale getirmeyi gerekli kıldığını ya da ezberlemeyi kolaylaştırmak adına manzum eserler oluşturulduğunu, bu durumun da dil öğrenimine olan ilginin önünü açtığını ifade etmektedir. İlk bölümün “Endülüs Siyer edebiyatının Başlangıcı” kısmında ise yazar başlangıç dönemi yazarlarına dair araştırma sürecinde Endülüs'te siyer ya da megâzî kelimesi yerine “meşâhid” kavramının kullanıldığı şeklinde önemli bir tespitte bulunmaktadır. Son olarak birinci bölümün başlığı olan “Endülüs Siyer Edebiyatının Oluşumu” kısmında yazar, siyer edebiyatının türlerine dair tespitlerde bulunmaktadır. Ayrıca bu başlık kendisinden sonra gelen bölümlere ön hazırlık amacı da taşımaktadır. Yazar bu kısımda Endülüs siyer edebiyatına dair kendisinin tasnif teklifini açıklayan bir tablo sunmaktadır. Siyer edebiyatı eserlerine geçilmeden önce böyle bir şemanın aktarılması meselenin

anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Son olarak yazar birinci bölümde ele aldığı müelliflerin hocalarını, memleketlerini, Endülüs ile ilişkilerini, yaptıkları görevleri, eserlerini inceleyerek değerlendirmeye tabi tutmaktadır.

Eserin ikinci bölümü olan “Endülüs Siyer Edebiyatı’nda Umûmî Siyerler” başlığında “Siyer Megâzî Eserleri”, “Muhtevasında Siyer-Megâziye Yer Veren Eserler”, “Endülüs’te Genel Tarihin Bir Parçası Olarak Yazılan Siyer”, “Muhtasar Siyer-Megâzî Eserleri” ve “Siyer-Megâzî Şerhleri” şeklinde bir tasniflendirme yapılmaktadır. Her bir başlık altında müellif ve eserlere değinilmektedir. İkinci bölümde ele alınan başlıkların tamamı müstakil akademik çalışma yapmayı gerektirecek sahalara olması açısından geniş bir literatür taraması gerektirmektedir. Bu doğrultuda her başlık araştırma yapacak olanlara da geniş bir yelpaze sunmaktadır.

Eserin son bölümü ise “Endülüs Siyer Edebiyatı’nda Tematik Siyerler” başlığı ve konularına göre belirlenmiş eserlerin tanıtıldığı beş alt tasniften oluşmaktadır. Bu konuları ise Akyürek, “Hasâis Konulu Eserler”, “Şemâil Eserleri”, “Delâilü’n-Nübüvve Eserleri”, “Medih Konulu Eserler” ve “Vak’a Eserleri” olarak başlıklandırmaktadır. Yazar her bir başlık altında eserlere değinmeden önce konuların siyer literatüründeki anlamları, ortaya çıkış nedenleri, ilk olarak kimler tarafından telif edildikleri ve bu teliflerin içerikleri hakkında bilgiler vermektedir. Bu genel bilgilendirmeden sonra yazar, Endülüs ile ilgili her konu altında değindiği müellif ve eserlerin bilgisini müellifin hayatına, ilmî yaşantısına, hocalarına, talebelerine değinerek anlatmaktadır. Akyürek’in takip ettiği diğer bir önemli yol, ele alınan müellifin telif ettiği eserin mahiyetini ve metodunu şema/tablolara aktarmasıdır. Yazar bu bölümde ele alınan “Medih Konulu Eserler” başlığında diğer başlıklardan ayrı olarak kendi içerisinde dört ayrı tasnife gitmektedir. Bunlar; “Mevlid Eserleri”, “Medih Kasideleri/ Mevlidiyyât”, “İstiğâse Eserleri” ve “Salâtüselâm Eserleri”dir. Bu sınıflandırma yazarın eserini hazırlamasında etken olan doğru bir Hz. Peygamber algısı ve Endülüs’te Hz. Peygamber algısı arayışının bir neticesidir. Nitekim yazar mevlid kutlamaları bahsini Endülüslülerin Hz. Peygamber’e olan sevgilerini gösterme şekilleri olarak tarif etmektedir. Akyürek, yukarıdaki tasnifi ise bu muhabbetin bir neticesi olarak mevlid kutlamaları etrafında ortaya çıkan türler olarak ifade etmektedir (s. 289). Yazar Mağrib sınırları içerisindeki Sebte şehrinde yaşayan Azefî ailesinin halkın diğer milletlere benzemesini engellemek adına başlatmış oldukları mevlid kutlamalarını Endülüs bölgesindeki Hz. Peygamber algısını anlamak açısından önemli görmektedir.¹ Üçüncü bölümün son başlığı olan “Vak’a Eserleri” kısmında müellif bir meseleye açıklık getirmektedir. Yazar,

1 Akyürek, *Siyer Edebiyatı: Endülüs*, 297.

vak'a eserlerinden "Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili belirli bir olay veya olguya alakalı..." bilgi veren eserleri kastettiğini ifade etmektedir.

Netice itibariyle Endülüs'teki Hz. Peygamber algısının ve bu coğrafyadaki siyer yazıcılığının serüvenini aktarmaktadır. Akyürek'in özellikle Hz. Peygamber algısı ve bu algının neticesinde oluşan telifleri, Endülüs'teki siyer yazımına dair bir usül kitabı hüviyetiyle ele aldığı düşünülebilir. Nitekim Şaban Öz'ün kaleme aldığı *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* eserinin mahiyeti itibariyle bir usül kitabı özelliği taşıdığı düşünüldüğünde aynı bakış açısıyla kaleme alınmış olan Akyürek'in eserinin aynı amaca hizmet ettiği görülmektedir.² Ayrıca Endülüs siyer edebiyatı teklifi ile çalışmada incelemeye tabi tutulan her eser, içeriği ve metodu bağlamında ayrıntılı bir değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu durum Akyürek'in eserinin ismi geçen müellif ve eserler hakkında başvuru kaynağı olarak görülmesine de olanak sağlarken eserlerin mahiyeti hakkında izlediği yazım metodu akademik değerlendirmelerin nasıl olması gerektiğine dair önemli ipuçları vermektedir. Zira her bir eser ayrı bir kitap değerlendirmesi hüviyeti ve sistematik bir çerçeve ile okura aktarılmıştır. Bu minvalde yazar tartışmalı meselelere değinmiş ve rivayetler hakkındaki görüşlerini sade bir dil kullanarak okuyucuya aktarmıştır. Akyürek, İbn Hazm (456/1064) gibi âlimlerin siyeri öğrenmenin gerekliliği noktasındaki uyarılarını aktarmakla birlikte kendisi de siyer öğreniminin tabiri caizse farz olduğunu farklı platformlarda ifade etmiştir. Netice itibariyle doğru bir Hz. Peygamber algısının oluşmasının, var olan siyer literatürünün günümüze taşınmasıyla mümkün olacağını savunan Akyürek'in çalışmasında ele aldığı eser ve müellif incelemeleri ve araştırmaları sonunda sistematik bir aktarımla bu hedefine ulaşmıştır denilebilir.

Fatime Gül Kelek

(Yüksek Lisans Öğrencisi, Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
fatimeguls@gmail.com, orcid.org/0009-0001-9598-721X)

² Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* (İstanbul: İsar Vakfı Yayınları, 2008), 540.